

### ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ ТА СУТЕНЕРСТВО

Наукова стаття присвячена висвітленню деяких аспектів розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство. Розглядаються організаційні і тактичні особливості пред'явлення для впізнання під час розслідування цього злочину.

**Ключові слова:** неповнолітній, проституція, сутенерство, тактичне забезпечення, пред'явлення для впізнання, слідча (розшукова) дія.

Научная статья посвящена рассмотрению некоторых аспектов расследования вовлечения несовершеннолетнего в занятие проституцией и сутенерство. Рассматриваются организационные и тактические особенности предъявления для опознания при расследовании этого преступления.

**Ключевые слова:** несовершеннолетний, проституция, сутенерство, тактическое обеспечение, предъявление для опознания, следственное (розыскное) действие.

The scientific article deals with the illumination of some aspects of the investigation of involvement of a minor in prostitution and pimping. The organizational and tactical peculiarities of the producing for identification in the investigation of this crime are examined.

**Key words:** juvenile, prostitution, pimping, producing for identification, investigative (search) action.

**Постановка проблеми.** Пред'явлення особи для впізнання є, беззаперечно, важливою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство. Воно надає додаткову доказову інформацію для слідства. Крім того, його проведення здійснює відповідний психологічний вплив на сутенера. Адже він розуміє, що на нього вказують як на правопорушника. Тому її своєчасне проведення завжди є запорукою швидкого дослідження всіх обставин кримінального провадження. Під час втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство завжди є певна кількість потерпілих та свідків. З огляду на це правильна організація і тактика проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії збільшить ймовірність швидкого розслідування досліджуваного злочину по «гарячих слідах».

**Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми.** Дослідженням питань, пов'язаних з криміналістичним забезпеченням проведення пред'явлення для впізнання, займалися такі науковці, як О.Я. Гінзбург, М.М. Гапанович, М.О. Головецький, А.В. Дулов, В.О. Коновалова, Л.Є. Крикунов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, А.Р. Ратінов, М.В. Салтєвський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші. Але в їхніх роботах не приділено достатньої уваги пред'явленню для впізнання під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство. Проте у цьому разі є певна специфіка щодо застосування відповідних тактичних прийомів, а також організаційно-підготовчих заходів до проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

**Метою статті** є дослідження організації і тактики пред'явлення для впізнання під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство.

**Виклад основного матеріалу.** Стосовно поняття пред'явлення для впізнання Г.І. Прокопенко визначає її як слідчу дію, що полягає в пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єк-

тів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності чи групової належності [7, с. 226]. Своєю чергою О.Я. Гінзбург зауважує, що пред'явлення для впізнання є однією з форм криміналістичної ідентифікації, в процесі якої ототожнення або встановлення схожості відбувається шляхом упізнання [2, с. 4]. Як бачимо, йдеться про ідентифікацію особи завдяки ідеальним слідам, що залишилися у пам'яті певного учасника процесу. Тобто в процесі проведення такої слідчої (розшукової) дії відбувається ототожнення певних об'єктів з ідеальними слідами, що залишилися у пам'яті людини.

Ми підтримуємо позицію П.П. Цветкова, який зазначає, що ідентифікація під час пред'явлення для впізнання являє собою такий процес, у результаті якого може бути встановлена наявність, так і відсутність тотожності, при чому встановлений факт відсутності тотожності має однакове доказове значення порівняно із фактом наявності тотожності, хоча роль кожного із них у процесі розслідування неоднакова [13, с. 5]. Отже, варто зазначити, що результатом цієї процесуальної дії може бути як впізнання, так і відсутність позитивного результату.

Стосовно видів пред'явлення для впізнання, наприклад, В.М. Петренко відповідно до можливих об'єктів виділяє такі: живих людей, речі, трупи та пред'явлення для впізнання за фотографією [11, с. 28]. Загалом ознаки об'єкта (особи, речі), який підлягає пред'явленню для впізнання, є інформаційною основою його проведення. Через виділення та порівняння зазначених ознак та особливостей образу в пам'яті та об'єкта в натуральному вигляді відбувається встановлення тотожності, подібності або відмінності. Тому доречною є думка С.Д. Лук'янчикова з приводу того, що впізнання припустимо розглядати як криміналістичну ідентифікацію, яка відбувається за ідеальними відображеннями (слідами пам'яті) зовнішніх ознак об'єктів. Під ознакою розуміють зовнішнє відбиття властивостей об'єкта. Якість – це те, що внутрішньо притаманне об'єкту та характеризує його. Сукупність властивостей об'єкта робить його якісно визначеним, індивідуальним. Протягом значного часу властивості об'єкта зберігаються незмінними, мають добру сталість, а ознаки його можуть відносно змінюватися. Це має враховуватися під час проведення пред'явлення для впізнання. Специфіка такої ідентифікації полягає у тому, що вона може здійснюватися лише тими особами, які особисто сприймали об'єкт; ідентифікованим виступає образ пам'яті об'єкта, який відбився у свідомості особи, що впізнає, та є недоступним для безпосереднього сприйняття іншими особами [9, с. 6].

Стосовно досліджуваного кримінального правопорушення щодо цієї класифікації можемо зазначити таке. Як свідчить аналіз кримінальних проваджень, під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство для впізнання пред'являються такі об'єкти:

- живі особи – 91%;
- речі – 23%;
- інше (приміщення, ділянки місцевості, тварини) – 2%.

Варто наголосити, що пред'явлення особи для впізнання займає досить значну частку з усього масиву цих процесуальних дій. Тому особливу увагу слід приділити саме йому.

Процес проведення впізнання складається з трьох етапів: підготовка до проведення; робочий етап (безпосереднє проведення впізнання); фіксація результатів. Стосовно організаційно-підготовчих заходів, то, дослідивши їх загальне визначення, надане К.О. Чаплинським, та застосувавши його до втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство, нами визначено такі їх елементи: попередній допит особи, яка впізнає; визначення місця, часу і способу проведення впізнання; створення оптимальних умов для проведення такої слідчої дії; визначення способу фіксації ходу і результатів впізнання; підбір статистів і понятих; підготовка необхідних науково-технічних засобів; забезпечення охорони злочинців, які перебувають під вартою; інструктаж усіх учасників такої слідчої (розшукової) дії [14, с. 24].

Розглянемо більш детально деякі з них. Стосовно попереднього допиту особи доречно, на наш погляд, зазначають С.І. Ластов та Ф.Г. Тарасенко, характеризуючи його як одну із найважливіших слідчих дій. Автори зазначають, що під час допиту свідок не лише дає показання про факти, але й обов'язково висловлює про них свої міркування. Сприйняття свідка завжди піддається розумовому опрацюванню, осмисленню, тому у відтворенні в показаннях свідка наявний елемент суб'єктивного ставлення до сприйнятих фактів, але жодні здогадки чи припущення свідка не можуть бути основою обвинувачення [8, с. 24]. Під час попереднього допиту особи в обов'язковому порядку досліджуються питання первинного сприйняття нею об'єктів, впливу різнобічних об'єктивних та суб'єктивних чинників. До об'єктивних чинників належать умови, за яких відбувався процес сприйняття події: її тривалість, динаміка, погодні умови, освіт-

леність, технічні засоби спостереження тощо. Суб'єктивні фактори – психічний стан спокою або хвилювання, значущість ситуації для спостерігача, стан органів чуття, вік, стать, соціальний та професійний статус, інтелектуальний розвиток тощо. Під час допиту встановлюються питання, що стосуються зовнішності, мови, ходи особи, яку мають впізнавати, а також усі можливі ознаки, що характеризують людину як особистість. Під час допиту на запитання про можливість впізнання особи, яка раніше спостерігалася, має бути отримана лише позитивна категорична відповідь із зазначенням конкретних прикмет, що запам'яталися [1, с. 117–118].

Тому допит, що передує впізнанню живих осіб, має бути спрямований на з'ясування: а) обставин, за яких особа, яка впізнає, бачила особу в зв'язку зі злочином; б) зовнішності і прикмет цієї особи; в) психологічного стану особи, яка впізнає; г) її фізіологічного і психічного стану (зір, слух, особливості пам'яті тощо). У з'ясуванні зовнішності і прикмет особи, яка підлягає впізнанню, слідчий має детально допитати свідка про загальні й характерні її риси. При цьому необхідно користуватися даними словесного портрета, але в загальноповживаних виразах. Варто детально допитувати щодо зросту, будови тіла, віку, типу обличчя, кольору волосся, шкіри і особливих прикмет (шрами, родимки, бородавки тощо) [5, с. 285].

Обов'язково слідчий має з'ясувати необхідну інформацію про ознаки і властивості об'єкта, який особа раніше спостерігала. І.І. Когутич з цього приводу наголошує, що метою допиту особи, яка впізнаватиме, є здобуття інформації про зовнішній вигляд, ознаки та прикмети об'єкта, що раніше спостерігався цією особою, і з'ясувати її спроможність впізнати його. Адже в тому разі, коли допитуваний заявить, що він не пам'ятає ознак, за якими він міг би впізнати об'єкт, проведення цієї слідчої дії є недоцільним [3, с. 412].

Будь-яке зволікання з пред'явленням для впізнання, про що наголошує Ю.А. Чаплинська, може тягти за собою небажані наслідки, оскільки суб'єкт впізнання з часом забуває образ раніше сприйнятого об'єкта. Тому достовірність впізнання перебуває у прямій залежності від фактора часу. Впізнання може проводитися як за місцем проведення досудового слідства, так й на місці події, за умови якщо ця обстановка є сприятливою для спостереження та порівняння ознак об'єктів [4, с. 302]. Тому визначення місця, часу та способу пред'явлення для впізнання є важливим підготовчим заходом, який має бути спрямований на те, щоб впізнання проводилося за часом, якомога ближчим до моменту сприйняття злочинної події.

Не можна пред'являти для впізнання осіб, які мають помітні (унікальні) прикмети (на-явність на обличчі татуювання, опіків або шрамів; відсутність кінцівок ніг чи рук), за якими допитаний може їх упізнати. У такому разі можуть виникнути складнощі у підборі статистів. Якщо такі помітні прикмети невеликі за розміром (маленьке татуювання або невеликий шрам на щоці), то під час проведення впізнання особа, яка пред'являється, разом зі статистами має закрити її долонею або розташуватися таким чином, щоб така прикмета не спостерігалась візуально [14, с. 26].

Відповідно до ст. 228, 229 КПК об'єкти мають пред'являтися серед інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Максимальна їх кількість визначається слідчим. За групового пред'явлення об'єктів суб'єкт впізнання порівнює їх не тільки з образом, що зберігся в пам'яті, а й між собою. Це спрямовує процес впізнання на виявлення індивідуальних особливостей об'єкта. Особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється разом з іншими особами тієї ж статі у кількості не менше трьох, які не мають різких відмінностей у зовнішності та одязі [6].

За типом сприйняття вирізняються об'єктивний і суб'єктивний типи сприйняття. Для об'єктивного типу сприйняття характерна сувора відповідність тому, що відбувалося в дійсності. Особи із суб'єктивним сприйняттям виходять за межі того, що відбулося в реальності, і додають багато інформації від себе (залежно від своєї суб'єктивної оцінки ситуації, упередженого ставлення). Такі особи під час розповіді надають перевагу своїм суб'єктивним враженням про подію над самою подією. Вони більше розповідають про те, що відчували або думали в момент подій, про які розповідають [10, с. 214].

Не торкаючись усіх тактичних прийомів такої слідчої (розшукової) дії, розглянемо особливості її проведення під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство. Адже в цих випадках існують певні особливості, що не одержали досить повного висвітлення у науковій літературі.

Важливими тактичними прийомами також є спостереження за поведінкою свідків і потерпілих, а також за поведінкою підозрюваних. Так, у деяких випадках потерпілий або свідок через певні обставини заперечує, що він упізнав злочинця. Хоча його емоційна реакція свід-

чить про протилежне. Слідчому у такому разі необхідно її заспокоїти, дати можливість відчутти підтримку та захист з боку правоохоронних органів та запропонувати ще раз спробувати упізнати злочинця.

Спостереження за поведінкою підозрюваних, про що вказує С.М. Стахівський, дає змогу слідчому помітити за виразом обличчя, жестами й іншими ознаками, що злочинці намагаються ускладнити процес впізнання або ж зірвати його взагалі. Такі дії мають негайно прискігатися, оскільки будь-яке зволікання з боку слідчого тягне за собою непередбачувані наслідки [12, с. 52].

Під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство, як зазначалося вище, об'єктами впізнання можуть бути різноманітні речі. До них можна віднести засоби скоєння правопорушення, одяг потерпілих чи підозрюваних, речі та інші об'єкти, які пов'язані зі злочинною подією тощо. Знаряддя скоєного злочину бажано пред'являти не тільки потерпілому, а й підозрюваному, а також іншим особам, які могли раніше бачити цей предмет.

Впізнання речей, як зазначає К.О. Чаплинський, складається з таких етапів:

1) після допиту суб'єкта впізнання слідчий видаляє його з робочого кабінету і запрошує понятих та інших учасників цієї слідчої дії;

2) усім присутнім слідчий має роз'яснити їхні права та обов'язки, а також мету, завдання та порядок проведення впізнання;

3) слідчий демонструє предмет (документ), що впізнають, і повідомляє ознаки, за якими суб'єкт впізнання може його впізнати;

4) слідчий розкладає на робочому столі предмети і пропонує понятим розмістити їх у будь-якому порядку. Після того, як об'єкти розміщено, під кожним предметом слідчий проставляє номер і робить відмітку у протоколі. Такий порядок розміщення предметів доцільно зафіксувати фотозйомкою;

5) запрошується особа, яка впізнає, до кабінету слідчого, де перебувають усі учасники впізнання, та попереджається про кримінальну відповідальність;

6) слідчий пропонує суб'єкту впізнання оглянути пред'явлені предмети (документи) і сказати, чи немає того, який спостерігався під час злочинної події, пояснити, за якими ознаками він його впізнав. Під час впізнання можна дозволяти особі, яка впізнає, брати до рук предмети для кращого їх огляду, якщо це не призведе до пошкодження (зміни) їх зовнішніх ознак та стану;

7) після того, як особа впізнає предмет (документ), його необхідно сфотографувати масштабним способом;

8) слідчий складає протокол, який підписують усі учасники слідчої дії [15, с. 278–281].

Фіксація результатів пред'явлення для впізнання є заключним етапом слідчої (розшукової) дії, що обов'язково проводиться шляхом заповнення протоколу відповідно до ст. 231 КПК. Як допоміжні засоби фіксації результатів і ходу впізнання можуть застосовуватися фотографування, відеозапис або звукозапис. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень із досліджуваної категорії кримінальних правопорушень дає змогу зробити висновок, що під час проведення впізнання використовувалися фотозйомка (27%) та відеозапис (7%).

**Висновки.** Підбиваючи підсумки, зазначимо, що пред'явлення для впізнання є важливою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство. Адже очевидці скоєння досліджуваного суспільно небезпечного діяння можуть безпосередньо вказати на конкретну особу – правопорушника. Найбільш розповсюдженим об'єктом, що пред'являється для впізнання, є живі особи. Організаційно-підготовчі заходи до пред'явлення для впізнання мають значення для найбільш ефективного та повного проведення цієї слідчої (розшукової) дії. На робочому етапі найбільш доцільними тактичними прийомами є спостереження за поведінкою свідків, потерпілих та підозрюваних, а також скорочення часу його проведення.

#### Список використаних джерел:

1. Галаган В.І. Процесуальний порядок і тактика пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають : [монографія] / В.І. Галаган, І.В. Басиста. – К.: КНУВС, 2007. – 236 с.

2. Гинзбург А.Я. Тактика пред'явлення для опознання / Под редакцией И.М. Лузгина. – М., 1971. – 64 с.

3. Когутич І. Тактика підготовки пред'явлення для впізнання у судовому слідстві // Вісник Львівського університету. – 2004. № 40. – С. 408–414.

4. Криміналістика (курс лекцій) : [навчальний посібник] / [М.Ю. Будзієвський, О.В. Луцкатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, К.О. Чаплинський, Ю.А. Чаплинська]. Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – 362 с.
5. Криміналістика : [підручник] / Н.П. Яблоков. М: Юрист, 2001. – 398 с.
6. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Кузьмічов В.С., Прокопенко Г.І. Криміналістика : [навч. посіб.] / За заг. ред. В.Г. Гончаренка та Є.М. Моїсєєва. – К.: Хрінком Інтер, 2001. – 368 с.
8. Ластов С.І. Допрос – важнейшее следственное действие : [лекция] / С.І. Ластов, Ф.Г. Тарасенко. – К.: Высш. шк. МВД УССР, 1962. – 36 с.
9. Лук'янчиков Є.Д. Пред'явлення для впізнання : [навч. посібник] / Є.Д. Лук'янчиков, О.М. Моїсєєв. – Макіївка : Графіті, 1998. – 104 с.
10. Маклаков А.Г. Общая психология : [учебн.] / СПб. : Изд-во «Питер». 2000. – 592 с.
11. Петренко В.М. Предъявление для опознания при расследовании преступлений. – М. : МВД СССР Всесоюзный научно-исследовательский институт, 1975. – 64 с.
12. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [наук.-практ. посібник] – К.: Атіка, 2009. – 64 с.
13. Цветков П.П. Предъявление для опознания в советском уголовном процессе – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1962. – 76 с.
14. Чаплинський К.О. Тактика пред'явлення для впізнання : [навчально-методичний посібник]. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. – 103 с.
15. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: [монографія] / Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.

УДК 343.98

**ОСАДЧИЙ Ю.І.**

### **ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ІНСЦЕНУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПОДІЇ**

У статті визначаються тактичні особливості огляду місця інсценування дорожньо-транспортної події. Означена слідча (розшукова) дія має суттєве значення при розслідуванні окремої категорії злочинів, способом вчинення або приховування наслідків вчинення яких є інсценування дорожньо-транспортної події. Обумовлено це тим, що об'єктом дослідження в процесі огляду місця інсценування дорожньо-транспортної події є наслідки дій окремої людини або групи осіб при вчиненні злочинів, які маскуються шляхом застосування інсценування дорожньо-транспортної події, а також наслідки інсценованої або реальної дорожньо-транспортної події, яка характеризується складністю, динамічністю та пов'язана з рухом одного або кількох транспортних засобів.

**Ключові слова:** *огляд місця інсценованої дорожньо-транспортної події, слідча (розшукова) дія, тактика, транспортні засоби.*

В статье выделяются тактические особенности осмотра места инсценировки дорожно-транспортного происшествия. Данное следственное (розыскное) действие имеет существенное значение при расследовании отдельных видов преступлений, способом совершения или сокрытия следов совершения которых является инсценировка дорожно-транспортного происшествия. Обусловлено это тем, что объектом исследования в процессе осмотра места инсценировки дорожно-тран-